

**SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU U ONLINE MEDIJIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

**DEALING WITH THE PAST IN ONLINE MEDIA
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

U članku analiziramo važnost medija u procesu suočavanja s prošlošću, te prevazilaženju kulturne traume koja egzistira u prostoru nakon konfliktnih događaja do njihove simboličke reprezentacije. Najprije razmatramo ulogu tradicionalnih medija u širenju atmosfere straha i netrpeljivosti pred raspad bivše Jugoslavije, a potom i način na koji se sa sjenkama prošlosti nose novi, online mediji. Analiziramo pitanja iz konfliktne prošlosti Bosne i Hercegovine oko kojih postoji najviše neslaganja. Ko su krivci, a ko žrtve u proteklom ratu? Kakva je uloga medija u prenošenju konkurentnih viđenja prošlosti? Je li borba za medije ustvari borba za kontrolu značenja prošlosti? Na ova pitanja odgovore smo pokušali pronaći u šestomjesečnom istraživanju dvanaest web-portala u Bosni i Hercegovini. Bilježili smo koliko su online mediji upućeni na prošlost i koliko se na relevantan, sistematičan i odgovoran način bave temama traumatičnog perioda. Zaključujemo da se teme koje se tiču traumatičnih ratnih događaja obrađuju u medijima na isti način kao i sva dnevnopolitička zbivanja. Ključna prednost interneta u odnosu na tradicionalne medije, koja se ogleda u interaktivnosti, nije naišla na prihvatanje u bosanskohercegovačkom društvu koje još uvijek preferira komunikaciju bez feedbacka, neosjetljivu na potrebe i mišljenja drugih. Od ukupno 3441 (7,011%) vijesti u vezi sa ratom na dvanaest portala u periodu od šest mjeseci, samo 46 (0,095%) njih odnosilo se na važnost suočavanja s prošlošću i pomirenja. World Wide Web pružio je ogromne mogućnosti za napredak komunikacije. No, odlučujući faktor za razvoj i dalje je socijalni, ekonomski i kulturni kontekst u kojem se medij javlja.

Ključne riječi: *online mediji, rat, suočavanje s prošlošću, kultura sjećanja, trauma*

Summary

The aim of this article is the analysis of the importance of the media in the process of facing the past, overcoming cultural trauma that exists in the area after conflicts and their symbolic representation. First, it examines the role of traditional media in spreading the atmosphere of fear and intolerance before disintegration of Yugoslavia, and then the way in which the new media deals with the shadows of the past. The questions on which there is the most disagreement, regarding the past conflicts in Bosnia and Herzegovina, are analyzed. Who are the perpetrators and the victims of the last war? What is the role of media in conveying the competing visions of the past? Is a struggle for media actually struggle for the control of the meaning of the past? The survey to find the answers to these questions was conducted throughout six-month period and it includes the analysis of twelve web portals in Bosnia and Herzegovina. It is analyzed how the media refers to the past, and how relevant, systematic and responsible way of dealing with topics of traumatic period is. The conclusion is that the topics related to traumatic war events are presented in the media in the same way as other daily political news. The key advantage of the Internet over traditional media, which is reflected in interactivity, has not yet been accepted in BiH society which still prefers to communicate without feedback, insensitive to the needs and opinions of others. In total of 3441 (7.011%) news related to the war on twelve websites in the period of six months, only 46 (0.095%) of them were related to the importance of dealing with the past and reconciliation. The World Wide Web has created tremendous opportunities for improving communication, but deciding factor for development is still social, economic and cultural context in which the media exists.

Key words: *online media, war, dealing with the past, the culture of memory, trauma.*

Uvod

Dvadeset godina nakon raspada Jugoslavije u društvu je prisutno negiranje počinjenih zločina, ignoriranje tuđih žrtava, bola i neprihvatanje istine. Ovo je još uvijek dominantna komunikacijska praksa u javnoj i političkoj sferi. Mediji su u prošlosti poticali na zločine i u velikom broju slučajeva utjecali na njihove razmjere, a danas služe kao sredstva za njihovo pravdanje. U ratu je pod ekonomskim i političkim pritiskom, a nekad i voljom samih novinara, najprije stradala istina. Danas nas samo istina može dovesti do suočavanja s ratnom prošlošću. World Wide Web medij je koji pruža nove mogućnosti za suočavanje s prošlošću, demokratičniji je i više usmjeren ka korisniku. „Globito memorijsko polje“ (Reading, 2011) obiluje različitim tumačenjima prošlosti. Novinari kao „agenti sjećanja“ (Zandberg, 2010) kreiraju agendu onih tumačenja koja će zaokupljati našu pažnju i, dok neka sjećanja dobijaju

primat u odnosu na druga, mnoštvo alternativnih sjećanja na prošlost ne doživi svoju medijsku prezentaciju. Mogućnosti koje online mediji nude prosumeru nisu prepoznate ni iskorištene u Bosni i Hercegovini. Borba za medije ustvari je borba za kontrolu značenja prošlosti. Situacija se dodatno usložnjava zbog multinacionalnog karaktera bh. društva. Tri najbrojnija naroda, koja su prije dvadeset godina izašla iz konflikta, ne tumače prošlost na isti način. Frejmovi koje koriste da objasne sadašnjost izviru iz suprotnih tumačenja prošlosti. Na toj tački stao je proces suočavanja s prošlošću, a mediji zaista samo potvrđuju već postojeće stavove u društvu. Ovakav odnos prema prošlosti udaljava nas od ideje suživota, a svaki kolektiv gradi vlastitu kulturu sjećanja, odnosno „svaki kolektiv piše svoje vlastite novine“ (Roeh, prema Zandberg, 2010).

Odnos medija i političkih režima 90-ih

Medijski prostor Jugoslavije prvi se našao pod političkom okupacijom. U Srbiji Slobodan Milošević a u Hrvatskoj Franjo Tuđman uvode u medije mitove, retoriku podjele, narcizam malih razlika i ideju o nemogućnosti zajedničkog života. Mjesto profesionalnog zauzelo je patriotsko novinarstvo, a patriotizam se postepeno pretvarao u nekontrolirani nacionalizam koji je eskalirao u medijskoj prezentaciji stvarnosti. Iako mediji zaista podliježu ekonomskim i političkim pritiscima, pa i vlastitim ukalupljenim viđenjima svijeta, njihov odnos prema rastućem nacionalizmu u Jugoslaviji predstavlja jednu od najtamnijih epizoda u historiji novinarstva. Iz nekad „četvrtel vlasti“, „sedme sile“, „pasa čuvara“, mediji su se skoro preko noći transformirali u „pse mezimce vlasti“ (termin Larryja Sabata) i tako odbacili šansu da kao opozicija smanje tenzije koje su devedesetih prešle u oružane sukobe. Pojedini novinari bili su vatreniji zagovornici zločina i mržnje i od samih političkih vođa, a najeklatantniji primjer je novinar Risto Đogo s televizije Pala.¹ Zajednička karakteristika tadašnjih medijskih izvještaja su česti apeli na emocije, sataniziranje neprijatelja, pripisivanje krivice za historijske neuspjehe i tragedije drugoj strani, isticanje stvarnih i površnih razlika umjesto sličnosti, pristrasno pristupanje izvještavanju o vlastitim zločinima s ciljem njihovog umanjivanja, nenavođenje demantija i zloupotreba religije u političke svrhe. Nerazriješeni konflikti iz prošlosti doživjeli su svoju reinkarnaciju u likovima koji su najprije putem medija uništili ideju „bratstva i jedinstva“ na kojoj je nastala Jugoslavija, stvarajući

¹ Risto Đogo je u dnevniku televizije Pala ismijavao vjerske običaje muslimana, Bosnu i Hercegovinu metaforično nazivao „findžan državom“, tvrdio kako je masakr na Markalama insceniran.

preduvjete da ona bude i teritorijalno podijeljena. Počelo je sijananjem straha od drugih, tj. onih s kojima se do jučer živjelo u zajedničkoj državi. Potom se na Kosovu polju stvara ideja o spasitelju, vođi koji zna šta da radi i kako da zaštiti narod od tih neprijateljski raspoloženih i opasnih „drugih“. „Milošević se spustio iz neba helikopterom u raspoloženu masu. Kamere su bile fokusirane na taj njegov dolazak. Na neki neodređen način komentator je smjestio Miloševića u središte srpskog vjekovnog mita o caru Lazaru, heroju i žrtvi Kosovskog boja. Tačno prije šeststo godina, na ovom istom mjestu, car Lazar je izabrao nebesko kraljevstvo nad zemaljskim i slavu u smrti umjesto života u porazu – govorio je glas sa ekrana. Ostaci cara Lazara, poginulog u tom boju, nošeni su mjesec dana ranije u procesiji praćenom neviđenom medijskom pompom kroz gotovo sva područja nastanjena Srbima u kojima će kasnije izbiti rat“ (Milošević, prema Kurspahić, 2003). Podvrgavanje medija strogoj kontroli političke elite ali i dobrovoljno angažiranje novinara za interese „nacije“ nije samo specifikum predratne Srbije. Prema analizi Kurspahića, dolaskom na vlast Franje Tuđmana u maju 1990. svi ugledni mediji – poput magazina „Start“, nedjeljnika „Danas“, „Večernjeg lista“, „Slobodne Dalmacije“, „Vjesnika“ – polahko prelaze u režimske medije (Kurspahić, 2003). Time su i Hrvatska i Srbija dobile nove nacionalne idole i vođe. Situacija u Bosni i Hercegovini je pred početak agresije bila drugačija u odnosu na Srbiju i Hrvatsku, no klima povjerenja i nade da će otcjepljenje proći bez fizičkog konflikta mijenjala se pojavom televizije Pale, novina „Zmaj od Bosne“, listova „Ljiljan“ i „Bošnjak“. Na površinu su isplivala sva sukobljena mišljenja, sjećanja i planovi za budućnost. Ratovi su okončani još prije dvadeset godina, ali medijska tumačenja ostala su podijeljena.

Situacija na polju suočavanja s prošlošću nije bolja ni u novomedijskoj ekologiji. I web-portali koji pripadaju jednoj novoj digitalnoj generaciji nisu utjecali na promjenu odnosa prema prošlosti. Preuzimajući dominantne narative tradicionalnih medija, novi su upali u zamku „tapkanja u mjestu“ u odnosu spram traumatične prošlosti. Naprimjer, samo u jednom danu (8. 5. 2014) web-portali u Bosni i Hercegovini pisali su o tri važne godišnjice. Prva je objavljena na portalu novina „Dnevni avaz“. Riječ je o 22. godišnjici stradanja civila bošnjačke nacionalnosti u Bosni i Hercegovini. Portal www.nezavisne.com prenio je vijest o obilježavanju 22. godišnjice stradanja Srba u Odžaku u hrvatskim i bošnjačkim logorima. Portal www.poskok.info pisao je o obilježavanju 22. godišnjice od prisilnog iseljavanja vojvođanskih Hrvata. Nijedan web-portal nije spomenuo sva tri obilježena događaja. Na suđenju za ratne zločine Radovanu Karadžiću nekadašnji novinar Radija Sanskog Mosta Mihajlo Orlović, a današnji novinar RTRS-a, odrekao se svih svojih ratnih tekstova jer je tada, kako kaže, vladala „ratna propaganda“.

„Sve što sam objavio tokom rata je pod znakom pitanja“, rekao je odgovarajući na tužiočeva pitanja i dodao da su urednici prepravljali njegove tekstove i dodavali razne „epitete“ (SENSE, 6. 2. 2014).

Suprotstavljena tumačenja prošlosti u online medijima: žrtva, počinitelj, trauma

Socijalni kapital, bez kojeg nema ni nacija, ni zajedničkog sjećanja, čine – prema Renanu – „herojska prošlost, veliki ljudi, slava“ (Assmann, 2011). Da bi se oformila zajednička kultura sjećanja u višenacionalnoj zajednici kakva je Bosna i Hercegovina, potrebno je usaglasiti viđenja prošlosti. U vladajućem diskursu postoje tri naziva za rat u Bosni i Hercegovini. Svaka od opcija ima svoje pobjednike i gubitnike. Identitet naroda je zasnovan na svijesti o žrtvama. Međutim, to što se čini da su sva tri sukobljena naroda ustvari poražena istim ratom ne osigurava zajedničku sliku prošlosti, već nameće imperativ sjećanja i obavezuje na iskupljenje u budućnosti. Analiza medijske reprezentacije prošlosti u online sferi pokazala je da nema općeprihvaćenog odgovora na pitanje ko su žrtve rata u Bosni i Hercegovini. Nesaglasnost oko odgovora na ovo pitanje ogleda se u ignoriranju i negiranju tuđih žrtava, čime se vrši sistematsko uništavanje sjećanja – *mnemocid*.

Žrtve ratova u bivšoj Jugoslaviji nisu predstavljene na isti način. Postoji razlika u odnosu spram žrtava ovisno od toga da li su bile civilne ili vojne žrtve rata te o čijim žrtvama mediji pišu. Dok vojne žrtve rata imaju status svetaca, jer su svoj život založili za domovinu, na civilne žrtve rata gleda se samo sa saosjećanjem, ne i ponosom. Ovaj dihotomni odnos spram žrtava primjetan je u svim medijima. Neslaganje je pak evidentno u identificiranju ubijenih kao žrtava.

Spremnost medija da se, uprkos političkim pritiscima, suoče s prošlošću, ogleda se i u načinu na koji se odnose prema žrtvama. Taj odnos može biti zasnovan na „glorificiranju, osporavanju ili ignoriranju“ (Mahmutović, 2013).

Za razliku od žrtve, biti počinitelj znači priznati svoj moralni pad, priznati zločin nad realno slabim i nesprenim. Evidentni su pokušaji distanciranja od vlastitih zločina kod svih nekad zaraćenih strana u Bosni i Hercegovini. Počinioce okolina izolira, njihova djela su neprihvatljiva. Dok smo mogli da govorimo o „ponosu na patnje, ne možemo govoriti o ponosu na krivicu“ (Assmann, 2011).

Sjećanje kolektiva gradi se oko zajedničkog vremena i mjesta, grupe i istaknutih pojedinaca. Ove figure sjećanja nisu usaglašena među narodima u Bosni i Hercegovini. Postoje značajna neslaganja, pa čak i potpuno suprotni stavovi o nultim časovima iz prošlosti. Dok se, naprimjer, 9. januar u Republici Srpskoj uz slavlje obilježava kao dan ovog entiteta, u Federaciji Bosne i Hercegovine ovaj dan se tumači kao sraman početak genocida nad nersprskim stanovništvom u Republici Srpskoj. Mjesta velikih zločina i stradanja, kakva je Srebrenica, drugačije su kodirana u sjećanju naroda Bosne i Hercegovine. Uvažavajući stvarne razlike grupa u Bosni i Hercegovini, uočavamo da se u društvu (i medijima) ističu i mnoge razlike koje nisu od stvarne važnosti (tzv. narcizam malih razlika). U pokušajima da se izvrši nasilno distanciranje od „drugih“, često se poseže za neistinama, mitovima i govorom mržnje u medijima. Podjele među grupama pojačava i postojanje više važnih pojedinaca, tzv. „očeva nacije“ ili vođa. Nerijetko se uz isto ime vezuju različita značenja. Onaj koji je za jedne borac za prava tog naroda, heroj i oslobodilac, za druge je zločinac (eklatantni primjeri su Ratko Mladić, Naser Orić). Ponekad referiranje na važne pojedince ide i dalje u prošlost, pa tako često slušamo o ličnostima iz perioda Austro-Ugarske ili Osmanskog carstva. Da poentiramo, „moglo bi se ustvrditi da veliku prijetnju miru predstavlja zblizavanje preko davno umrlih predaka“ (Vlaisavljević, 2007).

Iz gore spomenutog očigledno je da je u Bosni i Hercegovini društvo doživjelo i još uvijek proživljava kulturnu traumu. Ona se ogleda u nedostatku empatije, ignoriranju ili negiranju tuđe patnje, odnosno ostavljanjem drugih da „pate sami“ (Alexander, 2003). To nije svojstveno samo Bosni i Hercegovini, ako se prisjetimo da ni holokaust nije odmah predstavljen onakvim kakvim ga danas znamo. Potrebno je vrijeme da trauma iz mentalne sfere bude simbolički uvedena u diskurs. Mi se nalazimo u tom procesu kodiranja traume i borbe za kontroliranjem značenja prošlosti. Više različitih tumačenja, priča, isprepletenih sa ličnim i grupnim interesima, bore se za prevlast u bh. društvu. A mediji su upravo u fokusu pažnje zbog svoje uloge davanja legitimiteta tim tumačenjima i postavljanjem istih na dnevni red. U online medijima možemo „skočiti“ sa jednoga na drugo tumačenje prošlosti, što zorno svjedoči o važnosti koju mediji imaju za sve ove konkurentne vizije prošlosti.

Mediji su neizostavan akter „spirale signifikacije“ (termin J. Alexandera). Iako je medijski imperativ biti aktuelan i pisati (govoriti) o novostima, te novosti su uglavnom povezane sa događajima koji su im prethodili i koji pripadaju području prošlosti. Prošlost se stalno aktuelizira:

- objašnjavanjem događaja širim kontekstom² (tzv. pseudoaktuelizacijom događaja),
- prisjećanjem događaja značajnih za publiku,
- reklamama koje nas podsjećaju na prošlost i izazivaju nostalgiju,
- stereotipizacijom, tj. kvalificiranjem događaja na osnovu prethodnih iskustava.

Pojavom novih medija naša upućenost na prošlost još više raste. Youtube nam omogućava da sa cijelim svijetom podijelimo svoja značajna iskustva, a i da sami budemo dio nečije prošlosti, tako što ćemo je ponovo *virtuelno proživljavati*. Društvene mreže prikazuju nam povijest osobe od njene prijave na mrežu do danas. Osoba nam svoj život iznosi kroz statuse, videe, fotografije. Ponekad čak nije ni potrebno upoznati osobu jer profil govori za nju. Iskustva iz prošlosti osoba nam više ne mora pričati sama, možemo ih analizirati posjetom profila koji nam *nudi prošlost bilo kada i bilo gdje*. Postoje čak i opcije koje nam nude kratki pregled našeg boravka u virtuelnom svijetu ili nam prikazuju *uspomenu godine*. Na taj način masovni mediji nam onemogućavaju zaborav i nameću imperativ sjećanja i onda kada to ne želimo i ne tražimo. Mediji nisu samo posrednik između javnosti i konkurentnih vizija prošlosti, i oni sami grade jednu posebnu sliku prošlih dešavanja koja se bori sa ostalim. Novinari su „agenti sjećanja“ (Zandberg, 2010), a prošlost tumače neminovno subjektivno, opterećeni, kao i svi drugi ljudi, predrasudama, stereotipima, predtipiziranim slikama stvarnosti. Podjela na komunikatora i recipijenta u online medijima više nije relevantna. Publika više nije pasivni producent masovnih sadržaja. Ove tzv. prosumere moći ćemo smatrati nekom vrstom „mobilnih svjedoka“ (Reading, 2011). Zahvaljujući „3A paradigmi“³ (Bal, 1997), i publika može svjedočiti o važnim događajima, biti producent medijskih sadržaja i svojim tumačenjima prošlosti konkurirati mainsteam tumačenjima.

Naklonjenost jednom u odnosu na drugo tumačenje prošlosti u online medijima može se prepoznati u:

- podjelama rubrika na portalima po entitetima ili gradovima koji se smatraju glavnim, čime se uočavaju preferencije prema velikodržavnim ideologijama, podjelama ili jedinstvu (npr. Sarajevo, Banja Luka, Mostar);

² Edy J. razlikuje historijski kontekst i analogiju sa historijom kao dvije metode kojima se novinari služe pri upotrebi prošlosti za objašnjavanje sadašnjih događaja.

³ Paradigmu 3A razvio je Francis Bal govoreći o moći novih medija. 3A ustvari znači da bilo ko (anyone), bilo kada (anytime) i bilo gdje (anywhere) može pristupiti sadržaju medija.

- komentatorima čiji *nicknameovi* ne ostavljaju priliku za „čistu“ komunikaciju, bez stereotipa i predrasuda, *nicknameovi* kojima se pojedinac odriče ličnog u korist grupnog identiteta (Srbin, Bošnjak, Hrvat, Turčin, imena ratnih optuženika i osuđenika, nacionalnih heroja i slično);
- fotografijama lidera koje smatramo svojim (najčešće u situacijama kad koriste neki kohezivni element kolektivnog identiteta – tri prsta, rukovanje s neprijateljem koji ovisno od pogleda može biti zvaničnik Rusije, Turske ili Njemačke, pored zastave ili spomen-obilježja i sl.);
- prioritetima objavljivanja vijesti (koji se na portalima jasno razlikuju i najbolje su vidljivi kad su u pitanju teme o ratnoj prošlosti);
- izboru kolumnista (od odnosa kolumniste prema kolektivnom identitetu ovisi najčešće njegova podobnost u pisanju za portal);
- vijestima iz svijeta (negdje je dominantna priča o ratu u Ukrajini, negdje o sirijskim izbjeglicama, negdje IDIL i dr.).

Online mediji nude obilje informacija, povezali su ljude i pružaju šansu da se prevaziđu mentalne i geografske granice. Konvergencijom ranijih medija web omogućava suočavanje s prošlošću kroz sliku, autentične videozapise, praćenje suđenja, pregledanje propuštenih sadržaja s TV-a, opširan background svakog događaja (s obzirom na prostorno neograničene mogućnosti weba u odnosu na novine, radio ili TV), iznošenje vlastitog mišljenja o svakom događaju iz prošlosti direktnim komentiranjem vijesti, blogom, vlastitim web-sajtom, videouratkom. Osamljujući se na webu, pojedinac nije više isključivo pod kulturnim pritiskom sredine kojoj pripada. Online mediji nude i imaju potencijal za suočavanje s prošlošću, no zadatak je čovjeka da taj potencijal koristi u prave svrhe.

Rezultati analize informativnih web-portala u Bosni i Hercegovini

Istraživanjem koje je trajalo šest mjeseci obuhvaćeno je deset informativnih portala u Bosni i Hercegovini: www.radiosarajevo.ba, www.klix.ba, www.glassrpske.ba, www.poskok.info, www.nezavisne.com, www.avaz.ba, www.oslobodjenje.ba, www.hercegovina.info, www.buka.com, www.pressrs.ba, i dva portala agencija specijaliziranih za izvještavanje o dešavanjima u Hagu, BIRN i SENSE.

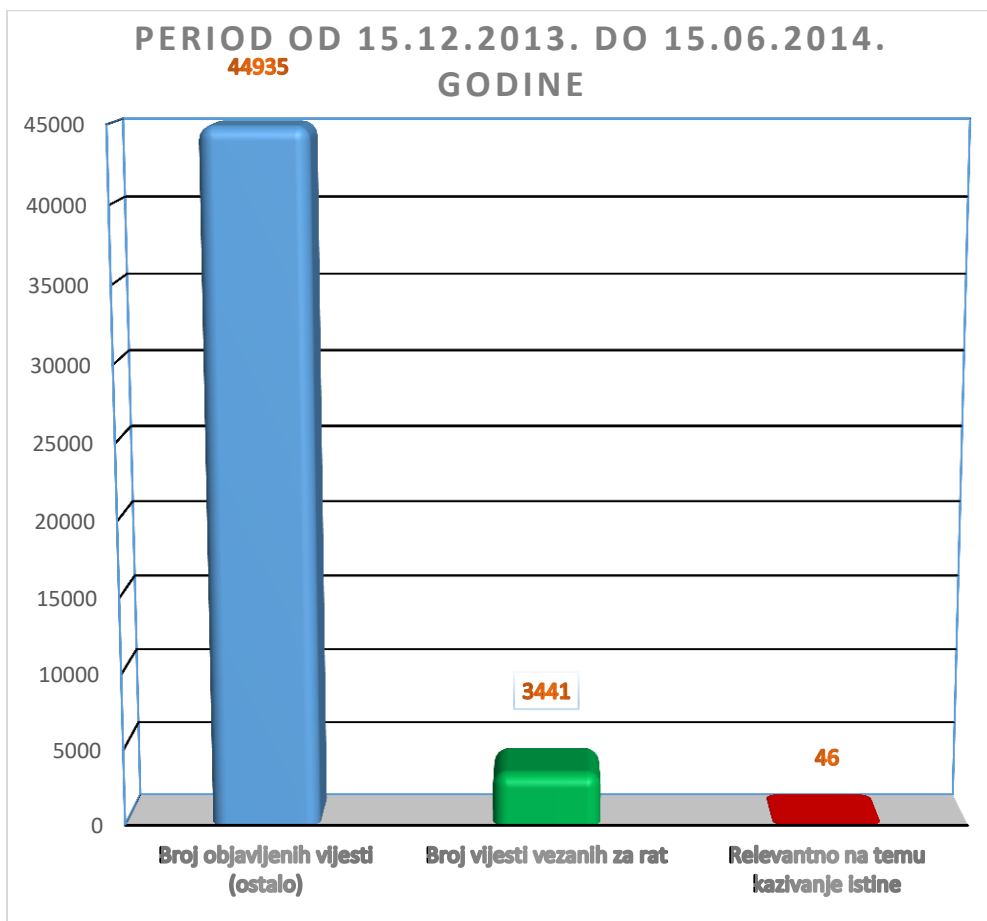
Tabela 1. Polugodišnji prikaz zastupljenosti tema u vezi s ratnom prošlošću u periodu od 15. 12. 2013. do 15. 6. 2014. godine

Portal	Broj objavljenih vijesti	%	Broj vijesti u vezi sa ratom	%	Relevantno za suočavanje s prošlošću⁴	%
Radiosarajevo.ba	9222	19,05	294	8,54	6	13,04
Klix.ba	6809	14,06	487	14,15	9	19,56
Glassrpske.ba	4541	9,38	165	4,80	0	0
Poskok.info	2663	5,50	100	2,90	10	21,74
Nezavisne.com	2970	6,13	328	9,53	2	4,35
Avaz.ba	6015	12,42	470	13,66	1	2,17
Oslobodjenje.ba	4624	9,55	322	9,36	5	10,87
Hercegovina.info	3243	6,70	75	2,18	0	0
Buka.com	2114	4,37	25	0,73	4	8,70
Pressrs.ba	5281	10,90	259	7,53	7	15,22
BIRN	780	1,61	766	22,26	2	4,35
SENSE	160	0,33	150	4,36	0	0
Σ	48422		3441		46	

Konačni rezultat polugodišnjeg istraživanja je poražavajući kada je u pitanju suočavanje s prošlošću. Od ukupno 3441 vijesti koja se odnosila na rat na 12 portala u Bosni i Hercegovini, samo njih 46 bilo je relevantno za temu suočavanja s prošlošću. Najviše takvih vijesti objavio je portal poskok.info i to 10 (21,74%) relevantnih tema. Drugi je portal klix.ba sa devet relevantnih vijesti (19,56%). Slijedi portal radiosarajevo.ba sa šest relevantnih vijesti (13,04%). Za njim je opet portal pressrs.ba sa ukupno sedam vijesti (15,22%). Ukupno pet relevantnih tema (10,87%) objavio je portal oslobodjenje.ba. Sljedeći je portal buka.ba sa ukupno četiri teme u vezi sa suočavanjem s ratnom prošlošću (8,70%). Portal nezavisne.com i mreža BIRN objavili su po dvije vijesti relevantne za temu kazivanja istine (4,35%). Iza njih je avaz.ba sa samo jednom relevantnom temom. Hercegovina.info, glassrpske.ba i mreža SENSE nisu objavili nijednu relevantnu vijest.

⁴ Pod temama relevantnim za suočavanje s prošlošću mislimo na one vijesti u kojima se govori o odnosu prema prošlosti, problemima u procesu prevazilaženja traume, pomirenju.

Grafikon 1. Polugodišnji prikaz zastupljenosti tema u vezi s ratnom prošlošću i kazivanjem istine

Pri prezentiranju vijesti u vezi s traumatičnom prošlošću primijetili smo sljedeće:

O ratnoj prošlosti portali pišu onda kada se pojavi novost zbog koje se tema mora aktuelizirati, kakav je slučaj sa hapšenjima optuženih za ratne zločine, obilježavanjem stradanja, pobjeda odnosno komemoracijama. Vijesti sa ovakvim temama ne zauzimaju istaknuta mjesta na portalima i ne ostaju dugo upamćene.

Na različitim portalima različiti su pogledi na žrtve i počinioce zločina. Prisutno je negiranje zločina i neprihvatanje žrtava.

Ekshumacije su teme koje zbog prirode procesa ekshumiranja zauzimaju više medijskog prostora u odnosu na druge o ratnoj prošlosti. U praćenom periodu aktuelne su bile ekshumacije iz masovne grobnice Tomašica, te su vijesti o istim svakodnevno punile web-portale.

Suočavanje s ratnom prošlošću na web-portalima pojavljuje se kao posljedica izvještavanja o događajima na kojima se govorilo o ovoj temi (sastanci intelektualaca, inicijative nevladinih organizacija). Iz perioda istraživanja aktuelne su bile sjednice Kruga 99 i Helsinškog odbora za ljudska prava u RS.

Žanr u kojem se najčešće govori o događajima u vezi s ratnom prošlošću su kolumne, komentari i intervjui. Inicijativa za pokretanje teme pripada malom broju novinara i analitičara koji se iste dotaknu u svojim izjavama (u ovom periodu aktuelni su intervjui sa Snježanom Kordić, Dubravkom Ugrešić).

Na portalima je u periodu od šest mjeseci objavljeno samo jedno istraživanje o odnosu javnosti prema problemu suočavanja s ratnom prošlošću. Ni urađeno istraživanje nisu prenijeli svi praćeni portali. Naime, buka.com je 17. 12. 2013. u članku naziva Građani BiH smatraju da je pomirenje ključno za budućnost Bosne i Hercegovine objavila rezultate istraživanja Univerziteta u Edinburghu i Centra za religijsko istraživanje, prema kojem 75% građana (uzorak ispitanika iznosio je 2.600 osoba) misli da bi ozbiljni pokušaji da se izgrade procesi pomirenja i povjerenja imali utjecaj na budućnost BiH. Nijedan drugi portal čak nije preuzeo ni ovu gotovu vijest ni podatke koje su ponudili autori istraživanja.

Sporadično se na portalima mogu pronaći teme o obrazovanju i suočavanju s ratnom prošlošću. Najčešće se, ipak, suočavanje s prošlošću pojavljuje kao posljedica incidentalnih situacija u, npr., dvije škole pod jednim krovom, a rjeđe kao tema pokrenuta radi analiziranja stanja društva u odnosu prema prošlosti.

Zaključak

Razvoj novih medija u Bosni i Hercegovini brži je u odnosu na razvoj društva u kojem su se pojavili. Kultura i tehnologija međusobno se prožimaju, dopunjavaju i uvjetuju. Tehnologija se uvijek koristi u skladu sa kulturnim kontekstom u kojem se pojavljuje. Ona pruža mnoštvo mogućnosti, ali politika ih ograničava. Naše istraživanje o načinu na koji se društvo kroz online medije u Bosni i Hercegovini suočava s prošlošću

pokazalo je da, uprkos tehnologiji, društvo nije uspjelo da se riješi starih predrasuda, stereotipa, mitova, zabluda i strahova. World Wide Web pružio je ogromne mogućnosti za napredak komunikacije, no odlučujući faktor za razvoj i dalje je socijalni, ekonomski i kulturni kontekst u kojem se medij javlja. Online mediji prevazišli su ograničenja prostora, vremena i diseminativnog komuniciranja, ali društvo u Bosni i Hercegovini ni dvadeset godina nakon rata nije spremno da se suoči s prošlošću. Ova nespremnost ogleda se u nekorištenju mogućnosti novih medija i prenošenjem mitomanske i nedemokratske komunikacije iz offline u online sferu. Ovakav način komunikacije u društvu posljedica je iste takve političke komunikacije. Tako je nespremnost društva za kazivanje istine, kao najbolji način za suočavanje s prošlošću, rezultat nedostatka političke volje za prihvatanjem i javnim kazivanjem činjenica.

Literatura

1. Assmann, A. (2011) *Duga senka prošlosti*, Biblioteka XX vek, Beograd.
2. Assmann, J. (2008) *Kulturno pamćenje (pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama)*, Vrijeme – Nam, Zenica – Tuzla.
3. Balle, F. (1997) *Moć medija*, Clio, Beograd.
4. Grupa autora (1997) *Rat je počeo na Maksimiru*, Media centar, Beograd.
5. Kuljić, T. (2006) *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*, Čigoja štampa, Beograd.
6. Kurspahić, K. (2003) *Zločin u 19:30*, Media centar, Sarajevo.
7. Mahmutović, M. (2013) „Medijska konstrukcija kolektivnih sjećanja: Tretman prošlosti u polju novinarstva, s osvrtom na postdejtonsku Bosnu i Hercegovinu“, online dostupno na: https://www.academia.edu/6005536/Medijska_konstrukcija_kolektivnih_sjećanja_tretman_prošlosti_u_polju_novinarstva_s_osvrtom_na_postdejtonsku_BiH, 14. 11. 2014.
8. Mazowiecki, T. (2007) *Izveštaji 1992–1995*, Univerzitet u Tuzli, Tuzla.
9. Pavlović, M. D. (1988) *Olako obećana brzina*, Globus, Zagreb.
10. Reading, A. (2012) „Global Time: Time in the Global digital Age“, online dostupno na: https://www.academia.edu/11927424/Global_Time_Time_in_the_Global_digital_Age, 12. 9. 2014.
11. Ugrešić, D. (1996) *Kultura laži*, Biblioteka Bastard, Zagreb.
12. Vlaisavljević, U. (2007) *Rat kao najveći kulturni događaj – ka semiotici etnonacionalizma*, Biblioteka „Razmeđa“, Sarajevo.
13. Zandberg, E. (2010) „The right to tell the (right) story: journalism, authority and memory“, online dostupno na: <http://www.netanya.ac.il/Lecturers/DocLib1/The-right-to-tell-the-story.pdf>, 7. 12. 2015.